

POVODOM**GRAČANIČKI
GLASNIK**časopis za kulturnu
historijuBroj 39, godina XX
maj, 2015. [str. 9-32]

© Monos 2015

Moralne, političke i vojne strane genocida u Srebrenici

*(povodom 20. godišnjice genocida u
Srebrenici, od jula 1995.)*

Fikret Muslimović, general major u penziji

Sažetak: U prvom dijelu ovoga rada autor nudi opći pogled na fenomen genocida u Srebrenici, osvrćući se na uzroke i posljedice agresije na Bosnu i Hercegovinu, te podijeljenost i krizu bosanskohercegovačkog poratnog društva, u kome su rezultati agresije i genocida priznati kroz priznanje političkog entiteta zvanog Republika Srpska, gdje ne postoji spremnost za suočavanje sa ratnom prošlašću i odgovornošću srpske politike. Imajući u vidu da se u Republici Srpskoj javno i sistematski negira genocid u Srebrenici, autor se bavi i pitanjem moguće moralne katarze srpskog naroda, a također i pitanjima različitih vidova i stupnjeva odgovornosti. U drugom dijelu rada pojašnjene su vojne okolnosti ofanzive na Srebrenicu 1993. godine, o čemu autor govori i u svojstvu neposrednog svjedoka, kao član Štaba vrhovne komande Armije BiH. Posebno ukazuje na pokušaje predsjednika Izetbegovića da pomogne opkoljenoj Srebrenici, te opisuje vlastita iskustva u pregovorima sa agresorom na Sarajevskom aerodromu, održanim posredovanjem UN-a. Treći dio rada govori o vojnim okolnostima ofanzive na Srebrenicu 1995., pada te enklave i genocidu nad bošnjačkim stanovništvom. Autor posebno analizira vojni angažman Srbije, zatim samu vojnu operaciju zauzimanja Srebrenice i Žepe, te pasivnost UN-a i NATO-a, kao i mjere koje je poduzimalo bosanskohercegovačko političko rukovodstvo, predvođeno predsjednikom Izetbegovićem. Četvrti dio analizira ulogu Republike Srpske kao realizatora genocida, ali i stalnu prijetnju budućem miru. U petom dijelu prikazani su oblici maskiranja agresije na Bosnu i Hercegovinu, dok u šestom dijelu autor iznosi obimne

dokaze o dominantnoj ulozi beogradskih vlasti u agresiji i genocidu u Bosni i Hercegovini. Sedmi, posljednji dio, kao svojevrsan zaključak, osvrt je na sve apsurdne tretiranja agresije i njenih posljedica u poslijeratnom dobu.

Ključne riječi: Srebrenica, Bosna i Hercegovina, agresija, genocid, Republika Srpska, Srbija, Vojska Republike Srpske, Srbijansko-crnogorska vojska, Armija Republike Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović, Ujedinjene nacije, NATO, Zaštićena zona,

Opća razmatranja

Sukobi o uzrocima, tokovima i posljedicama agresije

U raspravama o agresiji na RBiH 1992.-1995., vlada terminološka zbrka, koja se mora prevazići tako što će se takozvana “*Republika Srpska*” i takozvana “*Vojska Republike Srpske*” tretirati kao sastavni dio aparata pod kontrolom beogradskog režima na čelu sa Miloševićem, što podrazumijeva da se ratni vojni efektiv u BiH trebaju nazivati–“*srbijanska vojska*” ili “*Srbijansko-crnogorska vojska*”, a ne “*Vojska bosanskih Srba*”. U tom smislu, “*Vojsku Republike Srpske*” treba tretirati kao formaciju u okviru “*Srbijanske vojske*” (“*Srbijansko-crnogorske vojske*”), a ne kao posebnu vojsku. Tretiranje takozvane “*Vojske Republike Srpske*” kao posebne vojske podupire tezu o građanskom ratu u BiH, čime se negira istina da je Srbija i Crna Gora, odnosno Savezna Republika Jugoslavija, kao zaraćena strana nosilac oružane agresije na RBiH.

Zločini genocida tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992.–1995. godine, posebno na području Srebrenice, u lokalnim, regionalnim, evropskim i globalnim okvirima, bili su, sada su i trajno u buduću bit će sadržaj pažnje političara, filozofa, historičara, raznih stručnjaka, naučnika i cijele javnosti. Identificirani su direktni i indirektni krivci za zločine genocida. Poznati su i oni koji žele da se zločini zaborave, da se prikriju, iskrivljeno

predstave, da se zločinci rehabilitiraju, a neki u historiji predstave junacima. Iako je sve to poznato, žrtve zločina, njihovi najbliži, građani BiH, a posebno Bošnjaci i država BiH, ne uspijevaju ili teško postižu da se pomoću već rasvijetljene istine o genocidu, zločinci, njihovi podstrekači, politički i državni faktori koji su ih organizirali, adekvatno tretiraju i zaslužio kazne.

Teškoće koje se u tom pogledu javljaju, izraz su različitih tumačenja o uzrocima, tokovima i posljedicama rata u kome se oružanom borbom kao osnovnim, ali ne i jedinim sadržajem rata željela uništiti država Bosna i Hercegovina, sa katastrofalnim posljedicama po njene građane, posebno za bošnjački narod. Poslijeratna nepravda koja se čini žrtvama genocida u Srebrenici i širom Bosne i Hercegovine je, ustvari, produžetak ratnog zločinstva prema tim žrtvama. Nosioci tih zločinstava su entitet “*Republika Srpska*”, njeni politički faktori i lideri koji, uprkos, rasvijetljenoj istini o uzrocima, tokovima i posljedicama agresije na Bosnu i Hercegovinu, negiraju, relativiziraju, umanjuju i svoju odgovornost za zločine i genocid prebacuju na stranu žrtava.

Odrzi bosanske na svjetsku sigurnost

Ratnu tragediju koju su pretrpjeli građani Bosne i Hercegovine, treba smatrati tragedijom za čitav ljudski rod i civilizaciju. Kad se već dogodila, onda je odnos prema tragediji najvažnije ljudsko pitanje. Nečovječan odnos u tom pogledu može, potencijalno da nosi više zla za žrtve i cijelo čovječanstvo, od količine zla koju je već donijela konkretna tragedija. Nečovječan odnos prema tragediji Srebrenice indicira zabrinjavajući trend ljudske civilizacije, sa posljedicama koje se mogu proširiti i produbiti do dimenzija katastrofe globalnih razmjera. Civilizacija u kojoj se zlo nagrađuje, motivira nove zločinačke poduhvate. Zato nije slučajno što se, poslije tragedije genocidnih zločina u Bosni i Hercegovini, posebno u Srebrenici, dogodi-

lo više ratova u kojima neke zaraćene strane, motivirane iredentističkim i seperatističkim politikama za sebe traže entitete po uzoru na “Republiku Srpsku”. Takve ili slične zahtjeve ističu neke političke snage u Makedoniji, Kosovu, Iraku, Siriji, Ukrajini, Gruziji, Moldaviji itd. U krizama nekih od tih zemalja dogodili su se brojni, teški zločini, kojih, najvjerovatnije ne bi bilo ili bi ih bilo manje da je, prethodno u Bosni i Hercegovini spriječena uspostava “Republike Srpske”.

Da li će se pojaviti “veliki” čovjek među srpskim liderima?

Velike probleme mogu rješavati, u moralnom smislu, veliki ljudi, a u političkom veliki lideri. Tendencija gomilanja, a ne rješavanja problema je izraz, pored ostalog i liderske krize, nedostatka moralno i politički “*velikih*” ljudi među liderima. Nužne su krupne odluke koje ne mogu donositi “*mali*” ljudi ili neljudi kao lideri. Krupna odluka bi bila da Srbija sebe počne smatrati odgovornom za oružanu agresiju na Bosnu i Hercegovinu, da kaže istinu koju ona zna bolje od bilo koga: da je njen državni aparat, u cilju maskiranja agresije i odgovornosti za zločine, osnovao entitet “*Republiku Srpsku*” i učinio ga genocidnom tvorevinom, da je “*Vojska Republike Srpske*” bila sastavni dio Vojske SRJ, te da je Srbija odgovorna za zločine genocida u Bosni i Hercegovini, posebno u Srebrenici. Da li je u aktuelnom vremenu uopće moguća pojava tog *velikog čovjeka* među relevantnim, najutjecajnijim srpskim liderima i da li će među njima ikada biti moguć takav čovjek koji će biti u stanju reći istinu svom srpskom narodu, cijelom čovječanstvu, pa i žrtvama počinjenih zločina u Bosni i Hercegovini, posebno u Srebrenici? Nikakve presude Haškog tribunala i drugih sudova, čak i ako bi idealno pravedno sankcionirali sve odgovorne srpske zločince, ne bi mogle dosegnuti značaj podrške koju bi srpski narod dao svom lideru ako bi u naprijed navedenom smislu izgovorio tu istinu. Treba se nadati da je to mogu-

će, jer njemački narod, koji je osudio svoje fašiste, ne bi trebalo da bude ništa bolji od srpskog. Rizici da Njemačka ponovo postane fašistička država su iščezli putem pokajanja, “*katarze*”, moralnog “*etičkog pročišćenja*”.¹ Takvi rizici nisu iščezli u Srbiji. Vjerovatnoća da će se takvi rizici prevazići u Srbiji i “*Republici Srpskoj*”, srazmjerna je vjerovatnoći da će uslijediti srpsko pokajanje, “*katarza*”, moralno “*etičko pročišćenje*”.

Dok se to ne dogodi, na javnoj sceni će biti relativiziranje i opravdavanje genocidnih zločina u Bosni i Hercegovini, posebno onih na području Srebrenice. Ideologije i politike koje su inspirirale genocid u Bosni i Hercegovini djeluju organizirano, dakle, planski i smišljeno s ciljem da se kroz buduća vremena postigne ono što nisu sasvim postigle u historijskoj situaciji koju identificiramo kao proces disolucije bivše SFRJ. “*Republika Srpska*” nije postojala, ona je “*proizvedena*” u pripremama oružane agresije i bila je instrument zločina—da bi se uništila država Bosna i Hercegovina koja ima svoju milenijsku historiju. Proizvodilo se naoružanje da bi se upotrijebilo za ubijanje u Srebrenici. Oni kojima je u takvim namjerama trebalo naoružanje, “*proizveli*” su vojsku za genocidnu ofanzivu na Srebrenicu. “*Proizveli*” su paradržavu “*Republiku Srpsku*” za maskiranje agresorske uloge i odgovornosti za genocid Srbije i Crne Gore, odnosno Savezne Republike Jugoslavije. Dakle, svi produkti te ratne “*proizvodnje*” imaju isti karakter i smisao u pogledu odgovornosti i krivnje za zločine genocida u Bosni i Hercegovini, posebno u Srebrenici.

Nakon rata, po mirovnom sporazumu uništavali su se stokovi naoružanja. Demobilizirala se entitetska vojska, a zatim transformirala u vojsku države Bosne i Hercegovine. Od instrumenata zločina ostala je “*Republika Srpska*” sa tendencijom njenog jačanja. U krajnjem, samo po sebi nije problem ni postojanje “*Republike Srpske*”, već su problem

1 Klaić Bratoljub, Rječnik stranih riječi, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1978. godine, strana 675.

ekstremno nacionalističke, fašističke ideološke i političke osnove njene izgradnje, što se pokazuje ponašanjem utjecajnih srpskih političkih lidera i većeg dijela srpskih intelektualaca. U tome se nazire prijetnja novim genocidom.

Razni motivi tumačenja odgovornosti za genocidne zločine u Srebrenici

Politički motivi tumačenja genocidnih zločina u Bosni i Hercegovini, posebno u Srebrenici treba da imaju naročitu pažnju naučne, stručne i šire javnosti. Zabrinjava brojnost onih koji o genocidnim zločinima u Srebrenici govore i pišu pod motivom relativiziranja, opravdavanja, prebacivanja odgovornosti, prikrivanja zločina, zaborava, iskrivljenog predstavljanja. Isto tako, zabrinjava brojnost onih koji zločine genocida u Srebrenici tumače pod različitim motivima dnevno-političkih, uskih, stranačkih interesa i obračuna sa političkim konkurentima u borbi za vlast. Od političara se očekuje odgovorniji odnos prema žrtvama genocidnih zločina u Srebrenici i šire u Bosni i Hercegovini. Od njih javnost treba tražiti da se za svoje ocjene i teze, bolje pobrinu za argumentaciju, a ne da u svojoj maštovitosti, kroz borbu za vlast, bez ikakvih argumenata, za zločine u Srebrenici optužuju lidere, političke, vojne i druge faktore na strani branitelja Bosne i Hercegovine. Podrazumijeva se da bez argumenata nije opravdano optuživati ni lidere, političke, vojne i druge faktore na strani agresora na Bosnu i Hercegovinu.

Biti odgovoran u širem značenju riječi "odgovornost", može, a ne mora da znači biti kriv i u pravnom smislu. U krivično-pravnom pogledu, za zločine u Srebrenici isključena je bilo kakva odgovornost, bilo koga na strani branitelja Bosne i Hercegovine. To ne znači da izvan krivnje u pravnom smislu, na strani branitelja nije bilo grešaka i grijehova, pa i težih. Nije moralno, primicati se zaslugama, a odmicati se od odgovornosti za propuste i negativnosti. Dakle, opravdano je

postaviti pitanje da li je Vrhovna komanda na čelu sa Alijom Izetbegovićem, mogla nešto više učiniti od onoga što je učinila, ali pri odgovoru na to pitanje nije moralno apstrahirati ograničenja koja je Vrhovna komanda imala u ostvarivanju svoje uloge. Ima i onih koji iz mržnje, ideoloških i političkih neslaganja i nezadovoljstava, zato što nisu mogli ostvariti svoje karijerističke ambicije, o zločinima genocida u Srebrenici govore kao da je Vrhovna komanda mogla, a nije htjela osloboditi čitavu zemlju i spriječiti genocid u Srebrenici, pa se u vezi s tim izlazi sa raznim propagandističkim nebulozama izjednačavanja odgovornosti liderstva na strani agresora i liderstva na strani branitelja. Za ideologe, političke kreatore i izvršitelje agresije na Bosnu i Hercegovinu koji su odgovorni i krivi za genocid u Srebrenici, dolaze na strani branitelja kao "naručeni" oni koji se trude da izjednače odgovornost i krivnju liderstva na strani agresora i liderstva na strani branitelja za zločine genocida u Srebrenici. Takvo ponašanje pojedinih Bošnjaka ima dalekosežne negativne posljedice, pored ostalog i na izostajanje ili odlaganje srpske katarze. Drugim riječima, "proizvode" efekat odvrćanja Srba od eventualnog pokajanja, "katarze", moralnog "etičkog pročišćenja".

Vojne okolnosti ofanzive na Srebrenici u proljeće 1993. godine

Neke od Izetbegovićevih aktivnosti radi spašavanja naroda Srebrenice u proljeće, 1993.

Vojne i policijske snage u BiH su pod kontrolom Miloševića i Karadžića, marta i aprila 1993. godine izvele veliku ofanzivu na slobodne teritorije oko Srebrenice. Jedinice Armije R BiH su bile prinuđene na povlačenje. Stanovništvo je bježalo prema gradu, u Srebrenicu. Bilo je oko 500 težih ranjenika i bolesnika. To je bila izuzetno teška situacija. Jedinice 2. korpusa, zbog nedostatka municije, nisu mogle spolja bitno borbeno djelovati

prema snagama A RBiH u okruženju. Predsjednik Izetbegović se tada našao u izrazito teškoj situaciji. Bio sam kod njega u kabinetu dok je razgovarao sa predsjednikom Hrvatske Tuđmanom. Svjedok sam Izetbegovićevih molbi da Tuđman utječe na zapovjednike HVO u Hercegovini da omoguće prolaz nekoliko kamiona sa naoružanjem i municijom, koji su na putu prema Tuzli bili zaustavljeni na nekom dijelu puta preko zapadne Hercegovine. Moleći Tuđmana, Izetbegović mu je pokušao objasniti da je jako teška situacija oko Srebrenice, da nam je prijeko potrebno oružje i municija iz zaustavljenog transporta, kako bi se spasilo oko 100.000 građana, među kojima ima mnogo ranjenika.

Tuđman je odgovarao Izetbegoviću da je već poduzimao mjere po njegovim ranijim molbama, u vezi s tim, ali da njegove zapovijedi o tome ne izvršavaju čelnici HVO-a na području Hercegovine. To je bila velika Tuđmanova laž. On se prema Izetbegoviću ponašao oholo i u svemu neiskreno. Ignorirao je Izetbegovićevo uvjerljivo objašnjavanje da je situacija, u i oko Srebrenice očajna. Uzalud je Izetbegović isticao da je borba protiv četnika zajednički interes Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Sjećam se, također, da je tom prilikom, nakon razgovora sa Tuđmanom, Izetbegović, uzbuđeno rekao da mu nema ništa teže od susreta i razgovora sa Tuđmanom, te da bi radije podnio nošenje velikog tereta uzbrdo, nego razgovarao s njim. Izetbegović je morao trpjeti Tuđmana takvoga kakav jeste, jer je samo od njega ovisilo da li će ili ne, preko Hrvatske i zapadne Hercegovine, prema srednjoj Bosni, proći konvoji sa naoružanjem, municijom i drugim robama i sredstvima bez kojih nismo mogli preživjeti i ratovati. Tuđmanova neiskrenost je koštala života mnoge naše borbe i građane. Da je Tuđman, kako je trebao, dozvoljavao prolaz konvoja sa oružjem i municijom, žrtve u našim redovima bi bile mnogo manje.

Izetbegović je koristio sve raspoložive diplomatske kanale da se od strane među-

narodne zajednice poduzmu odgovarajuće mjere, te spase ugroženi građani, posebno ranjenici. Zahtijevao je da snage UNPROFOR-a odu prema Srebrenici, da se zaštite građani, da se ranjenici i bolesnici evakuiraju i zbrinu u bolničkim centrima u Tuzli, Zenici i Sarajevu, da se uspostavi prekid vatre i da se četničke snage vrte na položaje sa kojih su krenule u tadašnju ofanzivu. Kanadski bataljon UNPROFOR-a je iz pravca Tuzle krenuo prema Srebrenici, ali je blokiran u rejonu Cerske, što je radikalno otežalo situaciju. Izetbegović je neprekidno boravio u svom kabinetu. Zabrinut za sudbinu Srebrenice, djelovao je premoreno i iscrpljeno. S obzirom na godine starosti u koje je ušao, pitao sam se otkuda mu snaga da izdrži tolike psihičke i intelektualne napore.

Privremeni prekid vatre i pregovori o Srebrenici na Sarajevskom aerodromu

U takvim okolnostima, posredstvom komandanata UNPROFOR-a, generala Valgrenia i generala Moriona, uslijedio je prekid vatre, uz uslov postavljen sa četničke strane da otpočnu pregovori u kojima bi se *“riješilo pitanje Srebrenice”*. Razgovori su otpočeli na Sarajevskom aerodromu. U delegaciji A RBiH bili su: Sefer Halilović, Jovan Divjak, Stjepan Šiber, Malik Škaljić i Fikret Muslimović (potpisnik ovih redova). Prevodilac je bila Amira Kapetanović. Sa četničke strane u bili su: Ratko Mladić, njegov pomoćnik za moral Milan Gvero i pomoćnik za obavještajno-bezbjednosne poslove Zdravko Tolimir.

Razgovori su trajali cijelog dana, 17. 04. 1993. godine. U početku je general Valgren saopćio teme o kojima ćemo razgovarati: (1) pitanje prekida vatre; (2) kontrola prekida vatre; (3) ojačavanje prisustva UN u Srebrenici, radi nadgledanja i kontrole situacije; (4) uspostava zračnog koridora za Srebrenicu radi zbrinjavanja i evakuiranja ranjenika i bolesnika. Nije bilo rezultata. Mladić je bio uporan, zahtijevajući da se okruženo područje Srebrenice demilitarizira. Pod de-

militarizacijom, Mladić je podrazumijevao i ultimativno zahtijevao: da se pred njim postroje jedinice Armije R BiH koje su se nalazile u okruženom prostoru Srebrenice i da postrojeni borci, pred njim polože oružje; da UNPROFOR, pod četničkom kontrolom uništi predato oružje; da će on omogućiti da građani koji žele, sa područja Srebrenice odu prema Tuzli, Sarajevu i Zenici, a da, koji žele, mogu ostati na teritoriji koju će, nakon naše predaje, kontrolirati četnici; da građani koji ostanu na toj teritoriji moraju biti lojalni četničkim vlastima; da će on (Mladić), sve pripadnike Armije R BiH, kad predaju oružje, odvesti "na bezbedno mesto". Mladić nije dozvoljavao raspravu o evakuaciji ranjenih i bolesnih iz Srebrenice.

Generali Valgren i Morion su "prijetnjama" pokušali uticati da Mladić popusti. Govorili su: *"Generale Mladiću, ako ne omogućite prekid vatre, zamolit ću Karadžića da Vas oslobodi obaveza"*, što je značilo da će zamoliti Karadžića da smijeni Mladića. Generali Valgren i Morion su uporno prijetili Mladiću, što je Mladića samo nasmijavalo. Iskazujući svoju prijetnju, Morion je Mladiću govorio: **"Obećavam vam da će vas Karadžić osloboditi obaveza, jer o tome ima saglasnost Vašingtona i Pariza. I Valgren će tražiti vašu smjenu. Dat ćemo izjavu za medije da samo Vi, Mladiću, ne poštujete zahtjeve za prekid vatre, poslije čega slijede neugodne posljedice"**.

Valgren je isticao da u Srebrenicu mora ući Kanadski bataljon i da će se Srebrenica demilitarizirati, ali da je za takve njegove planove potreban prekid vatre, te da će nakon prekida vatre rasporediti snage UN na području Srebrenice.

Predstavnici Armije RBiH su zahtijevali prekid vatre 17. 04. 1993. godine do 24.00 sati, da se posmatrač UN-a postave na liniju razdvajanja između jedinica Armije R BiH na području Srebrenice i četničkih jedinica pod kontrolom Mladića. Zahtijevali su također, da se posmatrač UN postave i na granicu BiH sa Srbijom i Crnom Gorom.

Mladić je bio uporan u svojim, naprijed navedenim ultimativnim zahtjevima. Komentarajući Seferove zahtjeve o prekidu vatre i o postavljanju posmatrača UN-a, Mladić je dodatno zahtijevao: da se iz *"muslimanske vojske povuku sve snage HVO i strani plaćenici iz islamskih zemalja"*; da se omogući sloboda kretanja *"zatočenom srpskom stanovništvu"* iz Sarajeva, Srebrenice, Tuzle, Olova, Zenice, Visokog, Breze, Pazarića, Tarčina, Kreševa i Busovače, kao i iz sela oko naprijed nabrojanih gradova; da se prekine *"pakt"* između Tuđmana i Izetbegovića u ratu protiv Srba, a, zatim, je ponavljao da on zahtijeva demilitarizaciju Srebrenice, da na području Srebrenice ne smije biti vojske nego samo lokalna policija, da civili mogu ostati na području Srebrenice i da će on, za civilno stanovništvo omogućiti dopremu humanitarne pomoći.

Nasuprot tome, predstavnici Armije RBiH su uporno zahtijevali: da Kanadski bataljon, koji je na putu od Tuzle prema Srebrenici zaustavljen kod Cerske, uđe u okruženo područje Srebrenice; da se četničke jedinice vrate na položaje sa kojih su krenule u posljednju ofanzivu prema Srebrenici; da se artiljerija, koju četnici imaju na tom dijelu ratišta, povuče na udaljenost sa koje ne može biti granatirano stanovništvo Srebrenice; da snage Kanadskog bataljona UNPROFOR, efikasno kontroliraju prekid vatre; da se stanovništvu proganatom u toj ofanzivi, odmah omogućiti povratak u svoje domove, te da se svi ranjenici i bolesnici evakuiraju u bolničke centre na teritoriji pod kontrolom Armije R BiH.

Razgovori su bili veoma teški. Mladić je ultimativno, uz teške prijetnje nastavkom ofanzive, postavljao svoje naprijed navedene zahtjeve. Euforično je ustajao sa stolice, naslanjao se jednom rukom na kožnu oficirsku torbicu, koju je imao ispred sebe na stolu, a drugom rukom, uperenim kažiprstom, mahao je i vikao, ponavljajući po nekoliko puta ove riječi: *"Muslimani, ja sam vam rekao šta morate uraditi: predati vojsku, predati oružje. Ako to ne uradite, sve ću spržiti što imate u*

Srebrenici i oko Srebrenice. Nemojte kasnije, kad se to dogodi, a dogodit će se ako ne ispunite moje uslove, da govorite kako mi Srbi nismo tolerantni i kooperativni. Ponavljam, ako ne uradite što od vas tražim, sve ću vas spržiti. Artiljerije imam dovoljno. Tenkova imam dovoljno. Municije imam dovoljno. A vi nemate ništa, osim života koje možete spasiti ako me budete slušali". U nekoliko navrata, tokom sastanka, Mladić je iz svoje kožne torbice kakva je bila u opremi oficira JNA, vadio flašu alkohola, vjerovatno, rakije, točio u malu čašicu koju je imao u torbici iz koje je vadio flašu. Takvo njegovo ponašanje mi je više djelovalo kao oblik provokacije, demonstracije moći i bezobzirnosti, nego što se moglo pretpostaviti da se radi o alkoholičaru, koji ne može bez alkohola dočekati pauzu ili kraj sastanka.

Generali Valgren i Morion su se izjašnjavali u korist naših zahtjeva, ali nisu htjeli pokrenuti inicijativu za borbene operacije NATO-a. Da bi se spasio narod, od međunarodnih snaga očekivalo se mnogo više od verbalne podrške.

Ni u popodnevnom i večernjim satima, tog 17. 04. 1993. godine, Mladić nije popuštao. Bio je sve oštiji. Sve je glasnije prijetio da će, ako ne prihvatimo njegove uslove, svojom artiljerijom "*spržiti*" sve na šta njegova vojska naiđe prema Srebrenici. Prijetio je, ako ne prihvatimo njegove ultimativne zahtjeve, da će odmah kad prekinemo pregovore, narediti nastavak ofanzive, što je značilo da će, uz najezdu četničke pješadije, po našem narodu, sa svih strana, otvoriti masovnu artiljerijsku i tenkovsku vatru.

Kako je nastao sporazum o prekidu vatre

U takvoj situaciji, kad smo već ušli u noć, general Morion je predložio da se iz pregovora povuku Ratko Mladić i Sefer Halilović, a da pregovore nastavi Radna grupa—članovi delegacije koje njih dvojica odrede. Niko nije objašnjavao zbog čega Mladić i Halilović trebaju biti po strani, a da osobe koje njih dvojica odrede, nastave pregovore. Možda je general

Morion ocijenio da bi njihovim povlačenjem došlo do konstruktivnijeg dijaloga u kojem bi obje strane, u nastupu imale bar približan nivo autoritativnosti, ali i tolerancije. Pošto je napravljena kraća pauza, izašli smo iz sale Sarajevskog aerodroma u kojoj smo pregovarali, u prostorije u kojima smo, inače, koristili pauze—naša delegacija u jednu, a njihova u drugu prostoriju. Ratko Mladić i Sefer Halilović su prihvatili prijedlog generala Moriona u vezi sa daljim tokom pregovora. Fikret Muslimović (potpisnik ovih redova) određen je da predstavlja Armiju R BiH. Sa njim su još bili Malik Škaljić, savjetnik u Predsjedništvu R BiH i Amira Kapetanović, kao prevodilac. U pregovaračkoj grupi, sa četničke strane su bili: general Milan Gvero, general Zdravko Tolimir i izvjesni kapetan Magazin.

Glavni problem o kome se nismo mogli dogovoriti bili su Mladićevi ultimativni zahtjevi za "*demilitarizaciju Srebrenice*", što je obrazlagao kao obavezu da naša vojska pred njim položi oružje, a da četnici odvedu naše razoružane vojnike na "*bezbedno mesto*". Najveću brigu smo imali za ranjenike i bolesnike — kako ih dovesti na mjesto gdje im se može pružiti ljekarska pomoć.

Nakon što je formirana radna grupa, kasno popodne, ušli smo u salu za pregovore. Posredovao je general Morion. Zdravko Tolimir me dobro poznao. Skupa smo završili Vojnu akademiju i jednogodišnju Školu bezbjednosti u Pančevu. Gveru sam poznao iz Visoke vojno-političke škole u Beogradu, u kojoj je on bio nastavnik. U normalna vremena, za Tolimira sam mislio da je normalan čovjek. U početku, sa mnom je pregovarao Milan Gvero, ali je ubrzo inicijativu preuzeo Tolimir. Gvero se prema meni ponašao s respektom, ako je to, s obzirom na naše suprotstavljene pozicije, uopće bilo moguće. Tolimir mi se obraćao onako kako me zvao i prije rata "*Fićo*", što mi je smetalo, ali je i razbijalo olovnu atmosferu upotpunjenu Mladićevom galamom, prijetnjama i ultimatumima.

U početku, moji pokušaji da preuzmem inicijativu nisu olahko prolazili. Nakon prvog sata pregovora, ipak sam unekoliko uspio. Počeli su slušati dok sam im govorio, nisu me prekidali. Da bismo ubrzali pregovore, predložio sam im da odmah oblikujemo tekst sporazuma tako što ću ja formulirati rečenicu po rečenicu, pa ako je oni prihvataju, da je naš i njihov prevodilac prevede na engleski jezik, a potom da se taj prevod otkuca daktilografskom mašinom kod službenika UNPROFOR-a. Iskreno govoreći, očekivao sam da će srpska strana odbiti moj prijedlog, ali to se ipak nije dogodilo. I sam iznenađen njihovim prihvatanjem, odjednom sam se suočio sa teškim, gotovo nerješivim pitanjima: kako tekstom sporazuma osigurati spašavanje ranjenika i bolesnika, kako izbjeći predaju oružja i na područje Srebrenice uvesti Kanadski bataljon, a u isto vrijeme zadržati našu vojsku oko Srebrenice. Ne znam kako, u tim trenucima odjednom mi je sinulo rješenje. Zatražio sam pauzu i svoju zamisao predočio Haliloviću.

Ukratko, pošto su četnici, govoreći o demilitarizaciji, podrazumijevali demilitarizaciju ne samo grada Srebrenice, već i cijelog prostora oko Srebrenice, postojala je mogućnost da se, prilikom diktiranja sadržaja sporazuma, u jednoj rečenici "provuče" i sljedeće: da se "*demilitarizira grad Srebrenica*", ali da nakon njene demilitarizacije u "*gradu*" neće ostati oružje, municija, eksploziv ili bilo koja naoružana osoba, osim snaga UNPROFOR-a.

Procjenjivao sam da bi ovakvu rečenicu "protivnička strana" mogla shvatiti kao naše veliko popuštanje. Objasnio sam Haliloviću da bi time postigli naše ciljeve, a da, s druge strane, Mladić ne bi dobio ono što je zahtijevao – jer bi naša vojska ostala oko Srebrenice. Računao sam da bi četnici, ako ne budu dovoljno pažljivi, mogli shvatiti da je to, upravo ono, što smo mi do tada uporno odbijali. Jednostavno, izgledalo bi da se time osigurava demilitarizacija cijelog okruženog

područja iako se ubacivanjem riječi "grad" to odnosilo samo na uže gradsko područje. Sa tog područja uklonili bi se vojnici Armije R BiH, nakon što bi eventualno predali manji broj starih pušaka koje bi UNPROFOR uništio, onako kako je tražio Ratko Mladić. Kad sam ovaj plan predočio Seferu, on mi je sumnjičavo rekao da pokušam iako ne vjeruje da će Gveri i Tolimiru baš toliko popustiti pažnja. Konačno, ionako sve podliježe Mladićevoj kontroli, koji će, svakako, pročitati pripremljeni tekst. Ako popusti pažnja Gveri i Tolimiru, to sigurno neće promaknuti Mladiću. Naravno, to su bile opravdane sumnje, ali je vrijedilo pokušati jer se time nije imalo šta izgubiti. Nakon što se Sefer sa mnom složio, nestrpljivo sam čekao nastavak pregovora – da pokušam realizirati svoju zamisao. U međuvremenu sam, s gospodom Amirom Kapetanović dogovorio da se ona, kao prevodilac, pobrine da u tekstu na engleskom piše: *da nakon demilitarizacije Srebrenice u "gradu" neće biti oružja i naoružanih osoba.*

U nastavku pregovora, 17/18. 04. 1993. godine, ja sam uspio realizirati svoju zamisao. Imali smo tekst Sporazuma koji su usaglasile radne grupe. U prvim ponoćnim satima, Halilović i Mladić su potpisali Sporazum u tekstu koji nije mijenjan u odnosu na sadržaj koji sam rečenicu po rečenicu diktirao i koji su usaglasile radne grupe. Glavna je bila tačka 4. Sporazuma u kojoj je, onako kako sam ja diktirao i navedeno: "*Demilitarizacija Srebrenice će se izvršiti u roku od 72 sata nakon dolaska jedinice UNPROFOR-a u Srebrenicu (11.00 sati, 18. 04. 1993. godine) ... Svo oružje, municija, mine, eksploziv i borbene zalihe (osim medicinskih) u Srebrenici, biće predano UNPROFOR-u, pod nadzorom tri oficira svake strane i sa kontrolom koju će vršiti UNPROFOR. U gradu (podvukao F. M.) neće ostati nijedna naoružana osoba ili jedinica osim UNPROFOR-a, koji će ostati u gradu, kada se proces demilitarizacije završi ...*"²

2 Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice, Sarajevski aerodrom, 18.04.1993. godine, Arhiva.

Sporazumom koji je odmah stupio na snagu, ozvaničeno je da će od 04.59 sati 18. 04. 1993. godine, uslijediti “*prekid vatre*” i “*zamrzavanje svih borbenih aktivnosti*”. Omogućeno je da Kanadski bataljon UNPROFOR-a, zaustavljen u Cerskoj, uđe u Srebrenicu do 11.00 sati 18. 04. 1993. godine. Od 12.00 sati 18. 04. 1993. godine, otvoren je “zračni koridor” između Tuzle i Srebrenice, preko Zvornika “radi evakuacije ozbiljno ranjenih i bolesnih”, što će trajati sve dok se ne evakuiraju svi ranjeni i bolesni. Regulirano je da helikopteri lete od Tuzle prema Zvorniku, gdje će se spustiti radi kontrole, jer su se četnici bojali da ćemo helikoptere iskoristiti za dopremu vojnog materijala na područje Srebrenice. Sporazumom je ustanovljena radna grupa koja će, na terenu, odlučivati o detaljima provedbe sporazuma. U prvim ponoćnim satima 18.04.1993. godine, na Sarajevskom aerodromu Sporazum su potpisali Sefer Halilović, general Ratko Mladić i general Lars-Eric Wahlgren.³

Demilitarizirana zona grada Srebrenice obuhvatala je urbani dio i užu okolinu do horizonta na prvim okolnim brdima, odnosno, do mjesta na tim brdima, sa kojih se ima optička vidljivost na cijeli grad. Demilitarizirana zona je određena tako da se sa svake tačke na njenoj granici vidi grad Srebrenica, ali da se ni sa jedne tačke izvan te granice ne može otvarati direktna vatra na Srebrenicu. Na samom ulazu u grad i na prvim brdima oko Srebrenice, sa kojih se imala optička vidljivost na cijeli grad, UNPROFOR je trebalo da postavi kontrolne punktove. Sve vojne osobe su morale napustiti demilitariziranu zonu. Nikakva nepokretna vojna imovina se nije trebala čuvati u toj zoni. Nikakve nepokretne instalacije u demilitariziranoj zoni se nisu

mogle koristiti za akte neprijateljstva. Vlasti u gradu su imale obavezu da ne učestvuju u sukobima. U toj zoni je trebalo da prestane svaka aktivnost vezana za vojne napore. Artiljerija na četničkoj strani se trebala povući od demilitarizirane zone na udaljenost krajnjeg dometa, povećanog za 1.000 metara. Zahtijevali smo posmatrače na lokacijama raspoređene četničke artiljerije i raketa. Prvi konkretni koraci demilitarizacije Srebrenice su trebali biti predaja oružja, municije, mina, eksploziva i drugih borbenih zaliha, osim lijekova. Objekti vodosnabdijevanja su obuhvaćeni zaštitom, prema režimu koji je određen za demilitariziranu zonu grada Srebrenice.

U Srebrenicu je trebalo javiti da se iz “*grada*” ukloni vojska; da u “*gradu*” ne smije biti oružja, jer, u protivnom, ono mora biti predato UNPROFOR-u radi uništenja; da se prema sporazumu, evakuiraju ranjenici i da se maksimalno učvrsti odbrana na dostignutim linijama. Precizno, u kojem i kavom sadržaju je Sefer prenio naredbu, nije mi poznato.

Nakon 72 sata, pregovarački timovi su se ponovo sastali na Sarajevskom aerodromu. Došli su svi članovi četničkog tima. Mladić je galamio. Govorio je da su Muslimani lažovi, da su i ovoga puta Srbi pokazali kako su “*ljudi od riječi*”, jer su ispunili sve što su Sporazumom preuzeli kao obavezu. Mi nismo htjeli diskutirati sa Mladićem, čekali smo da zvanično otpočne sastanak pod rukovodstvom generala Moriona. Otvarajući sastanak, Morion je ocijenio da su strane realizirale sporazum, da u gradu Srebrenici nema vojske i da su svi ljudi koji se nalaze u Srebrenici “*samo narod*”. Mladić se suprotstavio, rekavši, da Muslimani nisu ništa uradili što su sporazumom bili obavezni, dodajući: “*...predali su samo nekoliko starih puščetina, a vojsku ostavili i dalje naoružanu*.” Morion je sugerirao Mladiću da pročita odredbu sporazuma, po kojoj se demilitarizira “*grad*” Srebrenica. Stekao sam utisak da je Mladić tek tada shvatio da sam ih prevario.

3 Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice, Sarajevski aerodrom, 18.04.1993. godine, Arhiva. U vrijeme rješavanja ovih problema, u Armiji R BiH još uvijek nije bilo činova. Tada se podrazumijevalo da bi Halilović trebalo da bude general, pa je uz njegovo ime i prezime, na kraju teksta Sporazuma, gdje su bila imena potpisnika, napisano da je i on general.

Interesantno je da se Sefer Halilović kasnije, čak i u nekim svojim spisima, hvalio kako je on svojom “*diplomatskom vještinom*” sve to postigao, spasio ranjenike i na područje Srebrenice uveo Kanadski bataljon, čime su se promijenile okolnosti u vezi sa kontrolom prekida vatre. Čak je isticao da ga je i predsjednik Izetbegović pohvalio kao dobrog pregovarača. Ja sam bio mnogo puta u situaciji da ispričam Predsjedniku pravu istinu, ali je bilo neumjesno da ga o tome zamaram, kako bih sam sebe hvalio.

Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe

Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice, potpisan 18.04.1993. godine, nije bio dovoljan. Njime nije tretirana Žepa. Mi smo postigli naše osnovne ciljeve oko uvođenja Kanadskog bataljona na područje Srebrenice, evakuirali smo ranjenike i bolesnike, očuvali smo naše jedinice i izbjegli Mladićeve ultimatumе za predaju oružja. Međutim, stanje na terenu se i dalje kompliciralo. Srebrenica i Žepa su, prema Rezoluciji 824 Savjeta bezbjednosti UN bile u statusu “*sigurnosnih zona*”. Četnička artiljerija je bila nadomak tih područja, a trebalo je istu povući na odstojanja sa kojih, prema svom dometu, neće moći ugrožavati “sigurnosne zone” Srebrenice i Žepe. U cilju reguliranja tih pitanja, na Sarajevskom aerodromu smo, početkom maja, nastavili pregovore.

Nakon nekoliko dana pregovora, u kojima je, između Mladića i Halilovića, posredovao general Morion, konačno, 08.05.1993. godine, potpisan je “*Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe*”.

Sporazum je reafirmirao Rezoluciju 824 Savjeta bezbjednosti, kojom se Žepa i Srebrenica i njihova okolina proglašavaju “*sigurnosnim zonama*” na kojima se “*ne trebaju poduzimati oružani napadi ili bilo kakve druge neprijateljske akcije*”. Sporazumom je “*potvrđeno*” da će strane u sukobu primjenjivati odredbe Ženevske konvencije od 12. augusta

1949. godine, što se odnosi na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba.

Posebno je važno što je u preambuli tog Sporazuma, istaknuto da se, prema ranijem Sporazumu od 18.04.1993. godine, “*reafirmira demilitarizacija grada (podvukao F. M.) Srebrenice*”, te da se na tim osnovama trebaju poštovati i realizirati sljedeće odredbe: da će UNPROFOR na terenu odrediti i obilježiti precizne granice demilitarizirane zone; da će se iz demilitarizirane zone povući svaka “vojna ili paravojna jedinica”; da će se UNPROFOR-u predati naoružanje, municija, eksploziv i druge borbene zalihe; da će UNPROFOR kontrolirati demilitarizirane zone Srebrenice i Žepe; da će se omogućiti održavanje objekata od značaja za preživljavanje stanovništva, posebno objekata za vodosnabdijevanje; da će se garantirati evakuacija ranjenika i bolesnika u bolnice prema njihovoj želji; da će obje strane UNPROFOR-u dati podatke o minskim poljima; te da će se oko Žepe i Srebrenice povući artiljerijsko naoružanje na udaljenje izvan krajnjeg dometa, na pozicije sa kojih neće predstavljati prijetnju za demilitarizirane zone.⁴

Vojne okolnosti genocida u Srebrenici 1995. godine

Vojno angažiranje Srbije u ulozi agresora na BiH

Vojne okolnosti genocida u Srebrenici uglavnom su poznate. Agresor je sprječavao svaku vezu Srebrenice sa Žepom. Obje ove “*enklave*” je izolirao od teritorija pod kontrolom Armije RBiH.

Krajem 1994. godine, srbijanska vojska je poražena na području Treskavice i Kupresa, a početkom 1995. godine i na području Vlašića. Na mnogim dijelovima ratišta, borbene

⁴ Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe od 08.05.1993. godine, Štab Vrhovne komande OS R BiH, broj 02/1594-332, od 26.02.1994. godine, potpisnici Sefer Halilović, general Ratko Mladić i general Filip Morion, Arhiva.

linije su pomjerene u korist branitelja Bosne i Hercegovine. Moral u redovima agresorske vojske je opadao. Agresor je pojačavao opsadu Sarajeva i odolijevao pokušajima branitelja da ga deblokiraju. Jakim snagama je osiguravao put koji iz pravca Beograda izvodi preko Brčkog i Banja Luke do Knina. Tim putem, Srbija je kao agresor snabdijevala srpsko stanovništvo i vojsku u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Juna 1995., protivzračne snage srbijanske vojske, kojima se komandovalo iz Beograda, oborile avion NATO-a u zračnom prostoru BiH. Avijacija NATO-a nije reagirala iako je imala obavezu da to učini. Jula 1995., sa položaja srbijanske vojske u Hrvatskoj, po Bužimu su ispaljene dvije rakete zemlja – zrak, tipa “*Volhov*”. Milošević je postavljao i razrješavao oficire i generale u jedinicama srbijanske vojske u BiH. Svi vojni kadrovi angažirani u BiH bili su na platnim spisakovima Generalštaba SRJ.

Tokom ljeta 1995., sa teritorija Srbije i Crne Gore, helikopterima i putevima koji izvođe u istočnu Hercegovinu, na Romaniju i Posavinu, srbijanskim trupama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, kontinuirano su pristizala pojačanja u ljudstvu, oružju i ratnom materijalu. U organizaciji “*Svjetskog svesrpskog saveza*”, u snabdijevanje agresorske vojske u BiH, uključila se i četnička emigracija iz svih dijelova svijeta. U saradnji sa Glavnim odborom Socijalističke partije Srbije, jula 1995., ta četnička emigrantska organizacija je za potrebe agresorske vojske u BiH održala veliki donatorski skup u Sremskoj Kamenici.⁵

Srbijanska vojska se naročito angažirala na sprječavanju ulaska humanitarnih konvoja u zaštićene zone Srebrenice, Žepe i Bihaća. Za oko 60.000 ljudi u Srebrenici, većinom izbjeglica iz mnogih već okupiranih podrinskih mjesta, bile su potrebne veće količine lijekova, hrane i odjeće. O nestašici i humanitarnoj katastrofi, predsjednik Ratnog predsjedništva Srebrenice, Osman Suljić, za radio

BiH, 09.07.1995. godine je rekao: “*Prema planovima UNHCR u Srebrenicu je trebalo da uđe 77 konvoja za šest mjeseci. Međutim, Srbi su propustili samo 19 konvoja, što je tek dio naših potreba. Te količine su bile dovoljne za raspodjelu po 260 grama brašna, 13 grama šećera, 20 dcl ulja i 5 grama soli po osobi ... Mora se obezbijediti zaštita konvoja od strane UNPROFOR-a, ako neko hoće pomoći stanovništvu. S druge strane mi ćemo tražiti ponovo pokretanje ‘akcije padobran’. Šta će sa našim zahtjevima biti ne znamo.*”⁶

Vojna operacija genocida u Srebrenici

Juna i jula 1995., pojačane su ofanzivne aktivnosti srbijanske vojske prema takozvanim enklavama Bihaća, Srebrenice, Žepe, Goražda, na sarajevskom, zvrničko-kalešijskom, posavskom, olovskom, tešanjskom, maglajsko-zavidovićkom, mostarskom, kornjičko-jablaničkom i drugim bojištima. Na prostoru Bosanske Krajine, po položajima 5. korpusa i civilima, kao sastavni dio srbijanske vojske djelovala je i Narodna odbrana Fikreta Abdića.

Od 06. 07. 1995. godine, agresor je maksimalno pojačao artiljerijske, tenkovske i pješadijske napade u pravcu Srebrenice, gdje je nastala dramatična i katastrofalna situacija. Borbeno je djelovao po rejonima Potočara, Sućeske, Pribičevca, Biljega, Ljubisavića, Slapovića, Javora, Zelenog Jadra, Kiprova, Koštura, Blječeva, Čizmića ... Sedmicu poslije, odmah nakon agresorskog osvajanja Srebrenice, slično je bilo i u Žepi, čije je Ratno predsjedništvo izvještavalo da su u toku “*najžešći artiljerijski napadi agresora od početka agresije.*”⁷ Takve informacije su stizale i iz Goražda.

O paklenoj situaciji u Srebrenici, u intervjuu za Radio BiH, predsjednik Ratnog

6 **Suljić Osman**, intervju za Radio BiH, Dnevni informativni bilten Uprave za moral Generalštaba Armije RBiH, Godina II, broj 533 od 10.07.1995. godine.

7 Dnevni informativni bilten Uprave za moral Generalštaba Armije RBiH, Godina II, broj 534 od 11.07.1995. godine.

5 **Kozar Đuro**, *Oslobođenje*, 05.07.1995. godine.

predsjedništva Srebrenice, Osman Suljić je 09.07.1995. godine, rekao: *“Od deset sati u subotu traju žestoki artiljerijski napadi na naš grad, civilne objekte i stanovništvo, ali i na bazu i osmatračnicu Holandskog bataljona mirovnih snaga ... Osim što napada naša naseља, agresor granatira i bazu Holandana, želeći da ih otjera iz Srebrenice. Naše Predsjedništvo je u stalnim kontaktima sa UN vojnicima i kako su nas izvijestili, tražili su zračnu zaštitu NATO-a. Prema njihovim riječima, odgovoreno je da nema aviona. Na ovo smo ostali nijemi i potpuno svjesni da Srebrenici niko ne želi pomoći. Ovakav odnos međunarodnih činilaca ... svi ustupci Karadžićevim Srbima znače samo jedno: natjerati Srebreničane da se iseօle iz svog grada i da se stvori etnički čist prostor u ovom dijelu naše zemlje ...”*⁸

Radi zaštite civila, vlasti Srebrenice su od Holandskog bataljona UNPROFOR-a, sa oko 400-500 vojnika, tražili poštovanje “*zaštićene zone*”. Ti zahtjevi su, nažalost, ignorirani. UNPROFOR je pasivno posmatrao srbijansku ofanzivu po civilnim ciljevima u “*zaštićenoj zoni*” Srebrenice i povlačio se sa svojih osmatračkih punktova, koje je agresor odmah posjedao. Dana 08.07.1995., artiljerija srbijanske vojske je djelovala po rasporedu snaga UNPROFOR-a. Tek tada, komandant tih snaga je zatražio akciju NATO avijacije. Tokom 09. 07. 1995., UNPROFOR je napustio punktove na Biljegu, Slapovićima i Jaglici, kada je poginuo jedan pripadnik UNPROFOR-a, a 15 ih je zarobljeno i odvedeno u Bratunac. Borbena tehnika UNPROFOR-a je postala ratni plijen agresora. Neprijateljski tenkovi su, prvo došli na dva kilometra južno od centra grada, te ušli u demilitarizirani prostor, a ubrzo zatim došli do grada i, tokom 11. 07. 1995., iz pravca Zelenog Jadra, ušli u grad. Hiljade civila je napuštalo grad, najviše u pravcu Potočara, tražeći spas od smrtonosnih projektila. Ofanziva je nastav-

ljena sjevernije, prema Potočarima, uz pregrupisanje radi napada na Žepu, sa sjevera i juga. Teror je poprimao masovne razmjere u raznim oblicima ubijanja i zlostavljanja, uključujući i odvajanje muškaraca od žena i djece. Mnogi su, bježanjem preko okolnih šuma, pokušavali spasiti život. Krici i zastrašujući zvuci praćeni smrtonosnim rafalima su se mogli čuti iz sekunde u sekundu. Tih dana, agresorska vojska je ubijala Bošnjake, gdje god je kojeg stigla i pronašla. To su bili masovni zločini genocida nad Bošnjacima čija su tijela zvjerski pobacana u brojne masovne grobnice. Za Bošnjake Srebrenice, to su bili stravični dani i noći užasa. Egzekucije su se događale iz dana u dan sve do kraja jula 1995. godine, pa i kasnije. Mnogi su zatočeni u seoskim školama i drugim javnim objektima, a zatim odvođeni na ubijanje.

Tragedija Žepe

Tokom genocidne operacije na Srebrenicu, angažiranjem jedinica dovedenim iz Srbije, agresor je napadao na “*zaštićenu zonu*” Žepu, gdje je bilo oko desetak hiljada Bošnjaka, uglavnom izbjeglica iz okolnih mjesta. S njima je bilo nekoliko desetina vojnika Ukrajinskog bataljona UNPROFOR-a, koji su se ponašali korektno i dobro sarađivali sa opkoljenim stanovništvom. Iz pravca Han Pijeska, Podžepļa i Rogatice, napadi na Žepu su maksimalno intenzivirani 12. 07. 1995. godine, odmah nakon zauzimanja Srebrenice. Agresor je zahtijevao da branitelji Žepe predaju oružje. Nadlijetanjem avionima iznad Žepe, NATO je samo demonstrirao silu. Branitelji Žepe su hrabro odolijevali napadima srbijanskog agresora. Ipak, rasli su rizici da narod Žepe doživi tragediju isto kao Srebreničani. Kad je dramatično stanje u Žepi bilo na vrhuncu, Ratno predsjedništvo Žepe je, 20. 07. 1995. poručilo: “*Pomozite napućenom žepskom narodu. Ne dozvolite da se u Žepi ponovi tragedija Srebrenice. Pozivamo međunarodne organizacije koje su izgleda Žepu zaboravile da dođu i budu svjedoci svih strahota*

8 Suljić Osman, intervju za Radio BiH, Dnevni informativni bilten Uprave za moral Generalštaba Armije RBiH, Godina II, broj 533 od 10.07.1995. godine.

*koje ovaj narod preživljava. Ovaj narod ima pravo da živi.*⁹

Žepljaci su se hrabro, junački branili. Agresor je insistirao na predaji Žepe. Dok je situacija u Žepi bila dramatična, o stanju u toj “*zaštićenoj zoni*”, Izetbegović je telefonom razgovarao sa američkim predsjednikom Clintonom. Prije i poslije tog razgovora, Izetbegović je poduzimao razne mjere utjecaja na zvaničnike međunarodne zajednice, da se spasi narod Žepe. Očekivalo se ukidanje embarga na oružje i konkretna akcija NATO-a da se zaštiti narod Srebrenice, Žepe i ostalih takozvanih “*zaštićenih zona*”.

Slijedile su aktivnosti evakuacije stanovništva iz okružene Žepe. Krajem jula 1995., u Tuzlu, Zenicu, Sarajevo, počele su pristizati prve grupe prognanih Žepljaka.

Pasivnost UN-a i NATO-a

Uloga međunarodne zajednice u tragediji Srebrenice je vrlo negativna. Braniteljima BiH je zavela embargo na oružje. Kada je u proljeće 1993. godine, Srebrenica bila pred katastrofom, umjesto efikasne borbene upotrebe NATO-a, uspostavom “*zaštićene zone*” međunarodna zajednica je preuzela odgovornost za sigurnost oko 60.000 Srebreničana, većinom prognanika sa okolnih okupiranih teritorija. Zatim je, tokom 1994. i 1995. godine, počela srbijanskog predsjednika Slobodana Miloševića tretirati mirotvorcem. Značilo je to da je Milošević bio uspješan u maskiranju agresorske uloge, lažnim predstavljanjem – da Srbija, odnosno SRJ nije zaraćena strana, već da je u BiH na sceni građanski rat. Iako se srbijanska agresija odvijala intenzivno, od oktobra 1994., međunarodna zajednica je ublažila sankcije koje su bile poduzete prema SRJ, te se počelo zagovarati njihovo potpuno ukidanje, što je bio veliki zaokret u politici Zapada prema ratnoj situaciji

u BiH, uprkos Miloševićevom odbijanju da prizna BiH.

Sredinom 1995. godine, u BiH su angažirane NATO-ve snage za brzo reagiranje, ali je njihova misija definisana da “*čuvaju mir*” kojega u BiH nije bilo, umjesto da prinude srbijansku agresorsku stranu da prizna BiH i prihvati Plan Kontakt-grupe. SAD i evropski saveznici su smatrali da će dovođenjem u BiH i koncentracijom vojnih efekтива za brzo reagiranje postići efekat prijetnje i pritiska prema srbijanskom agresoru da prihvati mirovni Plan Kontakt-grupe, što se pokazalo iluzornim.

Od strane međunarodne zajednice bilo je sramno što je specijalni izaslanik UN-a Jasuši Akaši, iako je vidio razmjere genocidnih zločina, za medije, 11. 07. 1995. godine, rekao da će zračni udari NATO-a biti razmotreni “*u slučaju da se Srbi ne budu pridržavali jako strogog upozorenja. Tada ćemo morati razmotriti sva moguća sredstva.*”¹⁰ To su sramne riječi izgovorene kada je agresorska vojska u značajnoj mjeri već realizirala svoj genocidni plan, pobila i prognala Bošnjake Srebrenice. Bilo je očito da utjecajni međunarodni zvaničnici sarađuju sa Miloševićem i Karadžićem, obećavši im da ih neće ometati u provedbi paklenog, genocidnog plana. Zračna akcija NATO-a, po tenkovima srbijanske vojske, sa “*nekoliko*” aviona je uslijedila, tek 11. 07. 1995. godine u 14.30 sati, nakon što je srbijanska vojska zauzela Srebrenicu, što je bilo prekasno.

Pozitivnije ponašanje međunarodne zajednice u BiH, nagoviješteno je Londonskom konferencijom o BiH, 21. 07. 1995. godine, na kojoj je britanski premijer Mejdžer rekao: “*Vjerujem da smo došli do prekretnice za misiju UN-a ... Srpski agresor treba da bude spreman plaćati veoma visoku cijenu ukoliko napadne zaštićenu zonu UN Goražde. Odgovorit ćemo veoma oštro ... Kada jasno sagle-*

9 Dnevni informativni bilten Uprave za moral Generalštaba Armije RBiH, Godina II, broj 544 od 21.07.1995. godine.

10 Jasuši Akaši, Dnevni informativni bilten Uprave za moral Generalštaba Armije RBiH, Godina II, broj 535 od 12.07.1995. godine.

*damo posljedice, moramo zaista uraditi ono što kažemo i moramo biti odlučni da izvršimo ono što obećamo.”*¹¹ Kao što je općepoznato, narednih mjeseci, međunarodna zajednica je, pored ostalog i upotrebom sile protiv vojnih snaga pod kontrolom beogradskog agresorskog režima, bitno pozitivno utjecala da se zaustavi rat u BiH.

Reagiranjapredsjednika Izetbegovića i premijera Silajdžića

U ljeto 1995. godine, predsjednik Izetbegović je prihvatio Plan Kontakt-grupe, a Srbi su ga odbacili zbog čega je rat nastavljen. S obzirom da srbijanska strana nije prihvatila taj mirovni plan, a da je nastavila kršiti zabranu leta i ugrožavati zaštićene zone, predsjednik Predsjedništva R BiH, Alija Izetbegović je zahtijevao da se prekine ublažavanje sankcija uvedenih protiv Srbije. Vidjevši da UN, NATO, EU, SAD ne poduzimaju ništa u odnosu na maksimalan intenzitet napada na “zaštićenu zonu” Srebrenice, Izetbegović je posredniku EU Karlu Biltu saopćio da međunarodna zajednica gubi povjerenje naroda i institucija Bosne i Hercegovine, a da se to povjerenje može povratiti samo prinudom agresora da prestane ugrožavati “zaštićene zone”, te da se u “zaštićene zone” dopremi humanitarna pomoć. Generalne sekretare, UN-a, Butrosa Galija i NATO-a, Vilija Klasa, Izetbegović je upozoravao na slučajeve kršenja zone zabrane letova, blokadu humanitarnih konvoja i agresorsko korištenje hrane, vode, plina i električne energije kao sredstava rata. Drugog dana agresorske ofanzive na Srebrenicu, kada je nastala izuzetno kritična situacija, Izetbegović se ponovo obratio svjetskim zvaničnicima. Pismom američkom predsjedniku Bilu Clintonu, Izetbegović je tražio hitnu akciju SAD-a, NATO-a i Vijeća sigurnosti. Zahtijevao je spasavanje ugroženog stanovništva u takozvanoj “za-

štićenoj zoni” Srebrenice: “*Već duže vremena traje kriza oko Srebrenice, ove od početka rata opkoljene regije u istočnoj Bosni. Regija je rezolucijom Vijeća sigurnosti UN broj 826 i 836, proglašena zaštićenom zonom UN. Uz to, dogovorom sa UNPROFOR-om regija je 1993. demilitarizovana. Uprkos ovim činjenicama grad i okolina bili su izloženi stalnom granatiranju, međutim, od juče, srpski agresor je na ovu zonu pokrenuo masovan mehanizovano-pješadijski napad. Malobrojne snage UNPROFOR niti su voljne, niti su u stanju zaštititi napadnuti grad, sa preko 60.000 stanovnika, od kojih su većina djeca, žene i stari ljudi našla u smrtnoj opasnosti. Molim Vas da upotrijebite svoj utjecaj da međunarodna zajednica ispuni svoje obaveze prema ovoj demilitarizovanoj zoni UN i spriječi akt genocida i terorizma nad nezaštićenim narodom Srebrenice ...*”¹² Istovremeno, pisma sličnog sadržaja, Izetbegović je poslao njemačkom kancelaru Kolu, francuskom predsjedniku Širaku i premijeru britanske Vlade Mejdžeru.

Kao i predsjednik Izetbegović, međunarodnim zvaničnicima su se obraćali i premijer Haris Silajdžić i ministar vanjskih poslova Muhamed Šaćirbegović. Drugog dana agresorske genocidne ofanzive na Srebrenicu, od generalnog sekretara NATO-a Vilija Klasa, Silajdžić je zahtijevao: “*Molim Vas da me hitno obavijestite da li su UN zatražili intervenciju NATO-a, ako je ona zatražena, zašto NATO do sada nije reagovao. Da li se radi o namjernoj opstrukciji mandata koji vrše odgovorni funkcioneri UN ili je riječ o promjeni odluke NATO-a u odnosu na Bosnu i Hercegovinu?*”¹³

Nakon pada Srebrenice, Izetbegović je od UN-a, NATO-a i UNHCR-a tražio pomoć za izbjeglo stanovništvo, insistirajući da poduz-

11 **Mejdžer Džon**, Dnevni informativni bilten Uprave za moral Generalštaba Armije RBiH, Godina II, broj 545 od 22.07.1995. godine.

12 **Izetbegović Alija**, pismo Bilu Clintonu, Dnevni informativni bilten Uprave za moral Generalštaba Armije RBiH, Godina II, broj 533 od 10.07.1995. godine.

13 **Silajdžić Haris**, pismo Viliju Klasu, Dnevni informativni bilten Uprave za moral Generalštaba Armije RBiH, Godina II, broj 533 od 10.07.1995. godine.

mu aktivnosti putem kojih će pokazati da ne prihvataju legalizaciju sile i izvršeni genocid. Tražio je da specijalni predstavnik UN-a u BiH, Jasuši Akaši podnese ostavku, smatrajući ga krivcem što nije insistirao na pravovremenoj zračnoj akciji NATO-a.

Agresorski plan za genocid

Takozvane “*zaštićene zone*” su se pokazale kao oportune, licemjerna oblika utjecaja međunarodne zajednice na problem sistematskog ugrožavanja i ubijanja civila širom Bosne i Hercegovine. To je bila užasna prevara jer je ugroženom stanovništvu obećano ono što nije ispunjeno.

U političkim ciljevima i ratnoj praksi agresora, nesrpsko stanovništvo, posebno bošnjačko je bilo glavni cilj usmjeravanja borbenih operacija. Stavljanje tog civilnog stanovništva u vojno okruženje po pojedinim dijelovima ratišta u BiH, realizirano je početnim operacijskim planom za raspored vojnih efektiva pod kontrolom Generalštaba JNA, odnosno pod kontrolom srbijanskog vođstva na čelu sa Miloševićem. Početni, ratni operacijski plan je diktiran političkim stavovima etničkog čišćenja i uspostave proširene države Srbije u kojoj bi živjeli samo Srbi. U stjecaju tih okolnosti i Tuđman je osjetio šansu da i on uspostavi proširenu državu Hrvatsku u kojoj bi živjeli samo Hrvati. Po njihovim planovima, bošnjačkom narodu je presuđeno da nestane. Zato je vojno okruženje pojedinih lokalnih i regionalnih prostora, na kojima SDS i HDZ nisu imali apsolutnu kontrolu, pored ostalog diktirano i političkim stavovima iz sporazuma Tuđmana i Miloševića u Karadorđevu. Po tom sporazumu, snage odbrane Bosne i Hercegovine, na cijelom ratištu su dovedene u vojno okruženje, koordiniranim angažiranjem oružanih snaga Srbije i oružanih snaga Hrvatske. Saveznike srbijanskog agresora na Bosnu i Hercegovinu, treba smatrati pomagačima u pripremama i izvođenju genocida u Srebrenici. Nažalost, i Tuđman je, putem saradnje

sa Miloševićem, indirektno pomogao da se genocid dogodi, odnosno pomogao u sprječavanju snaga odbrane Bosne i Hercegovine da budu sposobnije za zaštitu stanovništva i oslobađanje zemlje.

U takvim uslovima, totalna izolacija snaga odbrane Bosne i Hercegovine na pojedinim dijelovima ratišta kao što su Srebrenica, Žepa, Sarajevo, Tešanj, Maglaj, Vitez, Goražde, Mostar i Bihać, imala je smisao duplog vojnog obruča. To su bili strašni uslovi psihološkog iznurivanja. Odnos međunarodne zajednice prema ogromnim humanitarnim problemima, bio je daleko ispod razine moralnih, etičkih i civilizacijskih obaveza.

Politički i državni faktori, kao i razne društvene institucije u državama koje su bile zaraćene strane, naprijed iznesene okolnosti različito tumače, uglavnom s ciljem da se odgovornost za uzroke i zločinačke posljedice rata, prebaci sa Miloševića, Tuđmana i njihovih sljedbenika, na političke i vojne faktore odbrane Bosne i Hercegovine, odnosno da se odgovornost prebaci na stranu političkih i vojnih faktora ugroženog stanovništva koji nisu mogli izbjeći rat jer im je nametnut. S ciljem maskiranja odgovornosti za uzroke i posljedice rata, čak se neistinito nominiraju zaraćene strane. Ignoriraju se obimne i uvjerljive činjenice da su zaraćene strane u Bosni i Hercegovini bile Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), Republika Hrvatska i Republika Bosna i Hercegovina, odnosno ignoriraju se činjenice da je rat u Bosni i Hercegovini imao karakter međudržavnog oružanog sukoba, a ne karakter građanskog rata.

“Republika Srpska” – eksponent beogradskog režima realizator je genocida

“Republika Srpska” kao utjeha velikosrpskim ideolozima

Kad se izjašnjavaju o ishodu rata, srbijanski lideri, autoriteti u ratovodstvu, rado sebi pripisuju sve što im je u sadržaju Dejtonskog

sporazuma, povoljno i utješno. “*Republiku Srpsku*” smatraju svojim historijskim dostignućem. Rado se identificiraju kao zaslužni u borbi za interese Srbije i srpskog naroda, onako kako su sami definirali te interese i ciljeve, ali se uporno distanciraju od onih posljedica njihove oružane agresije na državu Bosnu i Hercegovinu koje ih kompromitiraju, i pred srpskim narodom i pred javnošću cijelog svijeta, i pred međunarodnom zajednicom. “*Republika Srpska*” kao rezultat, u Beogradu pripremljene, oružane agresije na državu Bosnu i Hercegovinu, srpskim liderima, pred srpskim narodom služi kao argument kojim opravdavaju što su počeli rat, što su ga vodili onako kako su ga vodili i što su ga okončali onako kako su ga okončali po Dejtonskom sporazumu. Kao svoj politički i vojni rezultat, priznaju “*Republiku Srpsku*”, ali ne priznaju da su upravo oni u Beogradu donosili glavne političke i vojne odluke koje su pod njihovom kontrolom, u smislu provedbe, dovele do genocida u Srebrenici i širom Bosne i Hercegovine.

Hvaleći se nekim rezultatima, postignutim na osnovama upotrebe oružane sile protiv države Bosne i Hercegovine i nesrpskog naroda, posebno protiv Bošnjaka, politički i vojni autoriteti ratovodstva Srbije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, ublažavaju nezadovoljstvo zbog teških gubitaka na svim dijelovima ratišta koje se protezalo na teritorije dviju nezavisnih susjednih država, Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine. Tako naprimjer, hvaleći se za uspostavu i legaliziranje “*Republike Srpske*”, autoriteti srbijanskog ratovodstva u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, obmanjuju srpski narod da se tim rezultatom mogu opravdati ogromni srpski gubici, kako u pogledu ljudskih žrtava, tako i u pogledu napuštanja teritorija na kojima se kroz prošlost ostvarivala srpska hegemonija. “*Republiku Srpsku*” smatraju rezultatom kojim se mogu opravdati i žrtve na njihovoj strani i genocid u Bosni i Hercegovini, posebno u Srebrenici.

Ista politika proizvela je i genocid u Srebrenici i “*Republiku Srpsku*”

Međunarodna zajednica ne pridaje, kako bi trebala, pažnju činjenici da je ista politika proizvela i genocid u Srebrenici i “*Republiku Srpsku*” kao institucionalno sredstvo kojim je taj genocid izvršen. Ista je politička motivacija i za osnivanje “*Republike Srpske*” i za izvedbu genocida u Srebrenici. Postavljaju se pitanja: kako u moralnom i etičkom smislu, s tom činjenicom mogu živjeti građani, narodi i države Balkana, Evrope i cijeloga svijeta? “*Republika Srpska*” i genocid u Srebrenici su djela iste politike i ratne prakse, pod kontrolom srbijanskog režima na čelu sa Miloševićem. Političke osnove “*Republike Srpske*” i političke osnove genocida u Srebrenici su iste, bez obzira koliko je ko spreman a koliko ne, vidjeti i priznati tu istinu. Ratni autoriteti i sljedbenici “*Republike Srpske*” su egzekutori genocida u Srebrenici.

Negiranje te činjenice može se, bez ikakvog pretjerivanja porediti sa tvrdnjom da je operacija protiv SAD, 11. 09. 2001. godine, bila zločinačko djelo, ali da je, istovremeno, organizacija koja stoji iza tog zločina prihvatljiva i da treba postojati. Objektivni i dobronamjerni ljudi se zgražavaju i zbog samog postojanja takvih organizacija (El-Kaide i njoj sličnih) i zbog njihovih terorističkih djela. Zašto se ne zgražavati i nad genocidom u Srebrenici i nad “*Republikom Srpskom*” čiji su politički i vojni autoriteti, po planu i pod kontrolom Beograda izveli genocid u Bosni i Hercegovini, posebno u Srebrenici?

“*Republika Srpska*” kao prijetnja novim genocidom

Autoriteti Srbije i “*Republike Srpske*” su znali da su počinili ogromno genocidno zlo. Zato su se angažirali da to zlo sakriju, da ga maskiraju. Zar nije, u moralnom i etičkom smislu, za cijelo čovječanstvo poražavajuće to što se širom Bosne i Hercegovine skuplja kost po kost bošnjačkih žrtava. Dok bošnjački narod suzama zalijeva i masovne grobnice

i mezare, u koje se spuštaju kosti stradalih Bošnjaka širom Bosne i Hercegovine, sljedbenici zločinačke politike koja je ubijala i komadala tijela bošnjačkih žrtava, kao da su time dodatno ohrabreni, još učestalije, drski-je i bezobzirnije govore da treba od *“Republike Srpske”* i stvarno i formalno napraviti državu, a da državu Bosnu i Hercegovinu treba i stvarno i formalno uništiti. Jačanje *“Republike Srpske”* je srazmjerno povećavanju količine dokaza, naročito u obliku masovnih grobnica da je *“Republika Srpska”* kao okupacijska forma agresorske uloge Srbije, odgovorna i kriva za genocid u Bosni i Hercegovini, posebno u Srebrenici. Dakle, što je više stravičnih dokaza o zločinima genocida, veća je politička moć *“Republike Srpske”*.

To su opasne prijetnje miru i sigurnosti. Ima sumnji da će u takvim uslovima, aktuelno prisustvo međunarodne zajednice u obliku OHR-a, OEES-a, EUFOR-a, NATO-a, sve sa ciljem provedbe Dejtonskog sporazuma, poprimiti isti karakter kao i prisustvo snaga UNPROFOR-a u Srebrenici 1995. kada je izvršen genocid nad Bošnjacima. Smatra se da oportuno ponašanje međunarodne zajednice u odnosu na prijetnje miru koje simbolizira *“Republika Srpska”* na čelu sa Dodikom, može rezultirati eskalacijom nasilja nad bošnjačkim stanovništvom. Prijetnje tim nasiljem dolaze od četničke terorističke organizacije koja je masovna i rasprostranjena, a inspirirana Dodikovom politikom. Ta organizacija je transparentno djelovala i onda kada je svoje terorističke grupe simbolički postrojavala usred Srebrenice i onda kada je sprečavala postavljanje kamena temeljca za obnovu porušene džamije Ferhadije u Banjoj Luci, i onda kada je na isti način sprečavala obnovu porušene Osmanija džamije u Trebinju.

Ekstremne četničke terorističke organizacije su ohrabrene politikom glavnih autoriteta *“Republike Srpske”*, koji su njihovi politički i ideološki pokrovitelji. Suštinski, gledano sa stajališta univerzalnih ljudskih vrijednosti,

nema nikakve razlike između terorističke organizacije El-Kaide i četničke terorističke organizacije koja je prijetnja miru u Bosni i Hercegovini i šire u regionu Balkana. Zato što je Dodikova politika inspiracija četničkim teroristima, isto kao što je Bin Ladenova politika inspiracija teroristima El-Kaide, međunarodna zajednica bi morala na isti način početi tretirati, i Dodika i Bin Ladena, odnosno njegovog nasljednika Aymana al-Zawahirija.

Čutanje o tome je ohrabrenje za politiku kojom se negira država Bosna i Hercegovina. Ne reagira se kako bi trebalo, kao da riječi negiranja milenijske države Bosne i Hercegovine, izgovaraju sljedbenici humanističke, a ne sljedbenici zločinačke i genocidne politike, u ulozi glavnih autoriteta *“Republike Srpske”*. Zanimljivo je od kuda se crpi tolika količina neljudskosti, da se povodom svake novoidentificirane masovne grobnice, tokom ekshumacije, dodatno pojačava mitologijska svijest o *“Republici Srpskoj”*, uz istovremeno negiranje države Bosne i Hercegovine. Zašto masovne grobnice služe kao dodatna inspiracija srpskim nacionalistima na čelu sa Dodikom da sve upornije i upornije, sve bezobzirnije i bezobzirnije djeluju protiv države Bosne i Hercegovine? Zašto srpski narod u svojim redovima tolerira takva ponašanja? Čemu to vodi, ako se zna, a zna se da su žrtve genocida u Srebrenici, dodatna obaveza za sadašnju i buduće generacije patriota BiH da ne dozvole rastakanje države BiH?

Maskiranje agresije

Zaraćene strane:

Činjenice, bitne za identifikaciju državnih faktora koji su donosili odluke o započinjanju, vođenju i prekidu rata u Bosni i Hercegovini, argumentiraju da je Srbija i Crna Gora, odnosno, Savezna Republika Jugoslavija, u ulozi agresora, bila jedna od zaraćenih strana. Prema tome, izvršilac oružane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu su Oružane

snage pod kontrolom Miloševićevog režima. Taj režim je postavio ciljeve agresije prema velikosrpskoj ideologiji o “*ujedinjenju srpskih zemalja u jednu državu*”. Iz ekstremno nepravdnih ciljeva agresije, proizašli su radikalni zadaci koji su realizirani zločinačkim, najgrubljim metodama progona, etničkog čišćenja, masovnih ubijanja civilnog stanovništva, te uništavanja raznih objekata, materijalnih i duhovnih vrijednosti vjekovnog života nersrpskog, naročito bošnjačkog stanovništva u Bosni i Hercegovini. Metode u zločinima nad civilima, posebno u Srebrenici, jula 1995. godine, ilustriraju karakter politike vladajućih srbijanskih partija i političkih lidera na čelu sa Miloševićem, jer se u ratu, samo zločinačka, genocidna politika mogla služiti u tolikoj mjeri monstruoznim metodama masovnih zločina nad civilima, na svim ratištima, a posebno u BiH.

Miloševićeva vojska nelegalno raspoređena u tri države (problem legalizacije)

U toku agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, u sastavu Oružanih snaga pod kontrolom Miloševićevog režima, bile su vojne i policijske snage, raspoređene na teritorijama tri države: Saveznoj Republici Jugoslaviji (SRJ), Republici Bosni i Hercegovini (R BiH) i Republici Hrvatskoj (RH). U odnosu na dijelove Oružanih snaga angažiranih u agresiji na R BiH i RH, Miloševićev režim je imao potrebu rješavati dva krupna pitanja: (a) **legalizirati** raspored vojnih potencijala pod svojom kontrolom, a borbeno angažiranih na teritorijama susjednih zemalja; i (b) **maskirati** vlastitu ulogu vrhovnog, civilnog i vojnog komandovanja tim dijelovima svojih Oružanih snaga. Ova dva pitanja – legalizacije i maskiranja, Miloševićev režim je rješavao uspostavom para-država, u R BiH–Karadžićeve “*Republike Srpske*” i Abdićeve “*Autonomne Pokrajine Zapadna Bosna*”, a u RH “*Republike Srpske Krajine*”, što je korišteno za isticanje teza o građanskim ratovima.

Od navedene tri para-države, kao simbol zločinačke prakse Miloševićevog režima, još uvijek postoji “*Republika Srpska*”.

Genocidni metodi upotrebe vojne sile, izraz nepravde, zločinačke politike

Uz oružanu agresiju na R BiH, Miloševićev režim je primjenjivao političke, diplomatske, propagandne, obavještajne i druge akcije, s jedinstvenim ciljem da se, uz što potpunije maskiranje oružane agresije, postignu genocidni ciljevi. Suštinski, uloga Beograda u toku priprema i izvođenja agresije na R BiH, nije se mijenjala. Formalno, mijenjali su se nazivi institucija preko kojih se ostvarivala takva uloga. Najtransparentnije je to priznao general Veljko Kadijević, koji je u svojoj knjizi “*Moje viđenje raspada*” napisao: “*Komande i jedinice JNA su činile kičmu vojske Republike Srpske sa kompletnim naoružanjem i opremom*”.¹⁴ Vojska “*Republike Srpske*”, u toku agresije na R BiH nije bila vojska posebne države. To je bila vojna formacija u sastavu Vojske Savezne Republike Jugoslavije. Tokom agresije, nije se dovodio u pitanje odnos nadređenosti civilne Vrhovne komande i Generalštaba iz Beograda spram svojih jedinica koje su u R BiH, u svrhu maskiranja agresije, objedinjene kroz formu “*Vojske Republike Srpske*”. Neki elementi takvog odnosa su održani i poslije rata. Nazivi: “*Republika Srpska*” i “*Vojska Republike Srpske*” su komponente strateškog maskiranja agresorske uloge Srbije i Crne Gore, odnosno Savezne Republike Jugoslavije. Upravo zbog toga, Srbija je trpila sankcije međunarodne zajednice, ali nije htjela priznati BiH.

Dominantna uloga vlasti u Beogradu

Beograd pripremao, naredio i kontrolirao operaciju genocida u Srebrenici

U pogledu političke, štabno-planske, vojno-mobilizacijske, logističke, obavještaj-

14 Veljko Kadijević, *Moje viđenje raspada*, Politika, Izdavačka delatnost, Beograd, 1993. godine, strana 148.

ne, propagandne i druge brige i podrške u pripremama i izvođenju vojnih operacija u agresiji na R BiH, svi elementi para-državne, političke, vojne, policijske, privredne, kulturne i propagandne strukture Miloševićevog režima instaliranog u BiH, dnevno su komunicirali sa odgovarajućim, sebi nadređenim elementima na vrhu piramide tog režima u Beogradu. Sve teritorije u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, koje je želio i koje je uspio okupirati, Milošević je tretirao jedinstvenim prostorom srpske države. Taj prostor je, fiktivno, razdvajan samo u svrhu maskiranja agresije.

Političke, diplomatske, vojne, policijske, propagandne, obavještajne i druge akcije u agresiji na R BiH su se, od strane najviših faktora vlasti u Beogradu, pripremale i izvodile planski i koordinirano. Oružane snage Savezne Republike Jugoslavije su imale discipliniran sistem komandovanja. Izvještavanje o događajima u i oko Srebrenice, te neposredno prisustvo vojnih i političkih autoriteta iz Beograda na ratištu u BiH, su bile glavne komponente efikasnog komandovanja i kontrole. To je omogućilo Miloševiću da, jula 1995. godine, u ulozi vrhovnog komandanta, bude dobro informiran o događajima na svim dijelovima ratišta u BiH, pa i na prostoru Srebrenice i Žepe. Radi toga je, prema Miloševiću, djelovalo više linija izvještavanja i to: linija partijskih lidera; linije funkcionera para-državnog aparata RS prema Vladi SRJ; vertikalna komandanata u Vojski SRJ (RS); Vojna, obavještajno-bezbjednosna služba; civilna policija preko ministra unutarnjih poslova u Vladi SRJ; civilna Služba državne bezbjednosti SRJ. To je bio razgranat sistem koji je Miloševiću garantirao potpuno i pravovremeno informiranje o stanju na ratištu, kako bi mogao procjenjivati i donositi odluke o angažiranju resursa, okupacijskog, agresorskog prisustva u Bosni i Hercegovini.

Neki od dokaza

Dominantan uticaj raznih faktora iz Beograda na ratna zbivanja u BiH može se predstaviti i slijedećim činjenicama u vezi sa genocidom u Srebrenici:

- Pred ofanzivu na okružene teritorije Srebrenice i Žepe, krajem juna i početkom jula 1995. godine, u Karadžićeve i Mladićeve štabove iz Beograda su dolazili lideri raznih srbijanskih političkih partija. Podrška Karadžiću i Mladiću, među njima je bila važan parametar za dokazivanje, partijskog velikosrpskog patriotizma. U tom pogledu teško su se mogle izdvojiti razlike između vladajuće i opozicionih partija. Naprimjer, "Srpski radio" je 04. 07. 1995. godine javljao da su najviši funkcioneri – Karadžić, Krajišnik, Ostojić i Buha, na Palama primili delegaciju Demokratske stranke u kojoj su bili potpredsjednik te stranke Miodrag Perišić i profesor dr. Miroslav Labus. Raspravljali su o planovima za integraciju "RS i RSK". Lideri iz Beograda su istakli da predstavljaju nacionalnu stranku koja djeluje radi jačanja "svesrpskog jedinstva". Ekstremista Ostojić je pohvalio političko djelovanje lidera Demokratske stranke.¹⁵ Tri dana nakon ove posjete, odnosno, drugog dana julske ofanzive na Srebrenicu, 07. 07. 1995. godine, Srpski radio i TV su javljali da je predsjednik Demokratske stranke, Zoran Đinđić, rekao da "međunarodno priznata BiH predstavlja veštačku tvorevinu koja za godinu – dve više neće postojati".¹⁶

- Srpski mediji su javljali da je početkom jula 1995. godine, upravo u završnoj fazi priprema za ofanzivu na Srebrenicu, lidere RS-a na Palama posjetio i patrijarh Pavle. Razgo-

15 "Pregled agresorske propagande broj 544.", za 04.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video-snimku Srpskog radija i Srpske TV – sadržaji programa emitirani u 16.00, 19.00 i 20.30 časova 04.07.1995.godine, Arhiva.

16 "Pregled agresorske propagande broj 547.", za 07.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video-snimku Srpskog radija i Srpske TV – sadržaji programa emitirani u 16.00, 19.00 i 20.30 časova 07.07.1995. godine, Arhiva.

varali su o tada aktualnoj vojnoj situaciji, što znači i o predstojećoj ofanzivi prema Srebrenici i Žepi. Ova posjeta je izazvala pažnju i najuticajnijih medija u svijetu. Srpski mediji su ih demantirali u pogledu informacija da je patrijarh Pavle sa Karadžićem razgovarao o vojnoj situaciji i o vojnim planovima. Ubrzo se pokazalo da su, u vezi s tim, strani mediji bili u pravu, jer je patrijarhova posjeta imala značaj mentalnih priprema za predstojeću zločinačku ofanzivu prema Srebrenici i Žepi.¹⁷

- Iz tog vremena, naročito su važne aktivnosti iz Generalštaba Vojske Jugoslavije, s ciljem da se jedinice, pod neposrednom komandom Ratka Mladića, osposobe za odbranu od djelovanja zračnih snaga NATO-a. Komandant Ratnog zrakoplovstva i protivzračne odbrane Vojske Jugoslavije general-potpukovnik Ljubiša Veličković je 07. 07. 1995. godine, dakle, drugi dan julske ofanzive na Srebrenicu, ohrabrio učesnike te ofanzive u pogledu mogućnosti za borbu protiv zračnih udara NATO-a. Radio i TV Srbije i RS-a su prenosili slijedeću izjavu generala Veličkovića: *"Avijacija NATO ranjiva je kao i sve druge avijacije, a vojnici Republike Srpske imaju sredstva, srce i ponos i ne žele da budu poniženi, a to je odlučujuće u svakom ratu"*.¹⁸ Prema tome, teroristička formacija, pod nazivom "Škorpion" samo je jedan mali dio u širokoj lepezi raznovrsnih snaga i mjera, poduzimanih iz Beograda, radi priprema i izvođenja ofanzive na okružene teritorije Srebrenice i Žepe.

- Kao problem strategijskog maskiranja je bilo pitanje mobilizacije na teritoriji Srbije i

Crne Gore radi angažiranja ljudi, jedinica i materijalnih resursa na ratištu u BiH. Potrebe u tom pogledu su rasle srazmjerno jačanju borbene inicijative Armije R BiH. U tom pogledu su se javljale brojne prepreke, jer je stalna mobilizacija demaskirala agresiju, a vojni obveznici su izbjegavali mobilizaciju radi odlaska na ratište u BiH. U kulminaciji takvih problema, skraćivanje frontova bi omogućilo da se uz manje mobilizacijske napore u Srbiji i Crnoj Gori ispune sve veće potrebe za ljudstvom i ratnim materijalnim sredstvima. Pored širih političkih, to su bili glavni vojni razlozi da autoriteti iz Beograda, od Karadžića i Mladića zahtijevaju radikalno eliminiranje enklava Srebrenice i Žepe, da bi se vojni potencijali s tog prostora, preusmjerili na druge dijelove ratišta.

- Ofanziva prema Srebrenici i Žepi je izvedena u uslovima snažnih ideoloških i političkih utjecaja iz Beograda, s ciljem ujedinjenja srpskih zemalja. Brojne posjete iz Beograda, pred ofanzivu na Srebrenicu i Žepu, su odredile sadržaj djelovanja Vlade para-države RS-a i liderskih struktura SDS-a. Srpski radio je 02. 07. 1995. godine javio da je tog dana *"održana sjednica Vlade RS na kojoj je, između ostalog, razmotrena informacija o pripremanju neophodnih zakona o ujedinjenju RS i RSK"*.¹⁹ Taj posao je koordiniran sa najvišeg političkog nivoa u Beogradu.

- Dok su dnevno komunicirali sa svojim nadređenim u Beogradu, od početka jula 1995. godine, Karadžić i Mladić su, svakodnevno, boravili u Zvorniku, gdje su pripremali tamošnje vojne i političke strukture za predstojeću ofanzivu. Tada su srpski mediji, radi maskiranja težišta borbenih djelovanja prema Srebrenici i Žepi, izvještavali da Karadžić i Mladić borave na drugim dijelovima ratišta.

17 "Pregled agresorske propagande broj 545.", za 05.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video-snimku Srpskog radija i Srpske TV – sadržaji programa emitirani u 16.00, 19.00 i 20.30 časova 05.07.1995. godine, Arhiva.

18 "Pregled agresorske propagande broj 547.", za 07.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video-snimku Srpskog radija i Srpske TV – sadržaji programa emitirani u 16.00, 19.00 i 20.30 časova 07.07.1995. godine, Arhiva.

19 "Pregled agresorske propagande broj 542.", za 02.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video-snimku Srpskog radija – sadržaji programa emitirani u 16.00, 19.00 časova 02.07.1995. godine, Arhiva.

- Ideološki, politički i vojni razlozi su uslo-
vili da se lično Karadžić, boraveći u Zvorni-
ku, maksimalno angažira u pripremama
ofanzive prema Srebrenici i Žepi. Vojni plan
za eliminiranje enklava Srebrenice i Žepe je
podržan opsežnim političkim mjerama. Srpski
radio i TV su javljali da je u Zvorniku 05.
07. 1995. godine, znači dan uoči početka jul-
ske ofanzive na Srebrenicu, održana sjednica
zvorničkog odbora "*SDS srpskih zemalja*", na
kojoj su prisustvovali Karadžić, Ostojić i Kra-
jišnik. Raspravljali su o vojnim i političkim
pitanjima. Karadžić je govorio o disciplini
unutar srpskih političkih faktora, "*da se ne
može ništa raditi od svoje volje*", te da se mora
iskazati "*lojalnost i odanost narodu*".²⁰ Taj sa-
stanak je bio završnica ideoloških, političkih
i vojnih priprema za zločinački pohod na
Srebrenicu i Žepu.

- Kad je ofanziva na Srebrenicu intenzivi-
rana, predsjednik Izvršnog odbora SDS "*svih
srpskih zemalja*" Velibor Ostojić je obznanio
da će se "*skupština SDS srpskih zemalja*", za-
kazana za Petrov dan, odložiti za 21. juli, jer
je stanje na ratištu takvo da članovi SDS-a
ne mogu prisustvovati sjednici, na kojoj će
se razmatrati tekst konvencije "*ujedinjenja
SDS-a svih srpskih zemalja, a narodu predo-
čiti koncept ujedinjene nacionalne srpske dr-
žave*".²¹

- U cilju motiviranja Miloševića i Ka-
radžićeve vojske za izvršenje zločina u Sre-
brenici, koristile su se institucije i događaji
u oblasti kulture i sporta. U takvim događa-
jima, isto kao u političkim i vojnim, Bosna
i Hercegovina se, također smatrala kao dio
ukupnog prostora na kome se ostvariva-

lo "*svesrpsko jedinstvo*". Radio i TV Srbije i
RS-a su u najvećem intenzitetu priprema za
ofanzivu na Srebrenicu i Žepu, 04. 07. 1995.
godine prenosili čestitke Karadžića i Mladi-
ća, Košarkaškom savezu Jugoslavije, jer je ko-
šarkaška reprezentacija na prvenstvu Evrope
u Atini osvojila zlatnu medalju. U Karadži-
ćevoj čestitki se, između ostalog, ističe da za
srpski narod nema "*granica*" koje ga mogu
"*rastaviti*". Mladić je u svojoj čestitki nagla-
sio: "*... izražavam čvrsto uverenje da ćemo
uspjeti ... da srpski narod živi u miru, slobodi i
jedinstvenoj srpskoj državi*..."²²

Već 03. jula 1995. godine, putem Srpskog
radija i TV-a, general Ratko Mladić, indirek-
tno nagovještava ofanzivu prema "*enklava-
ma u istočnoj Bosni*". Pravedajući se srpskoj
javnosti za gubitke na frontovima širom BiH,
Mladić ističe da Armiju R BiH, "*međunarod-
ni sponzori snabdijevanju novim količinama
oružja i municije*", a zatim zaključuje da više
nema mjesta njegovoj taktici "*ograničenog*"
djelovanja. Tako je Mladić nagovijestio da
predstojeća ofanziva prema Srebrenici i Žepi
neće imati karakter "*ograničenog*",²³ već, na-
protiv, da će imati karakter radikalnog dje-
lovanja, što se i obistinilo. Slično je govorio
i Karadžić. On je poslije općinske sjednice
SDS-a, održane u Zvorniku 05. 07. 1995. go-
dine, tokom ofanzive na Srebrenicu, o kojoj
su tada srpski mediji čitali, govorio da će
Srbi preći iz "*pasivne u aktivnu odbranu, pa
i kontraofanzivu*".²⁴ Krajišnik je ukazivao na

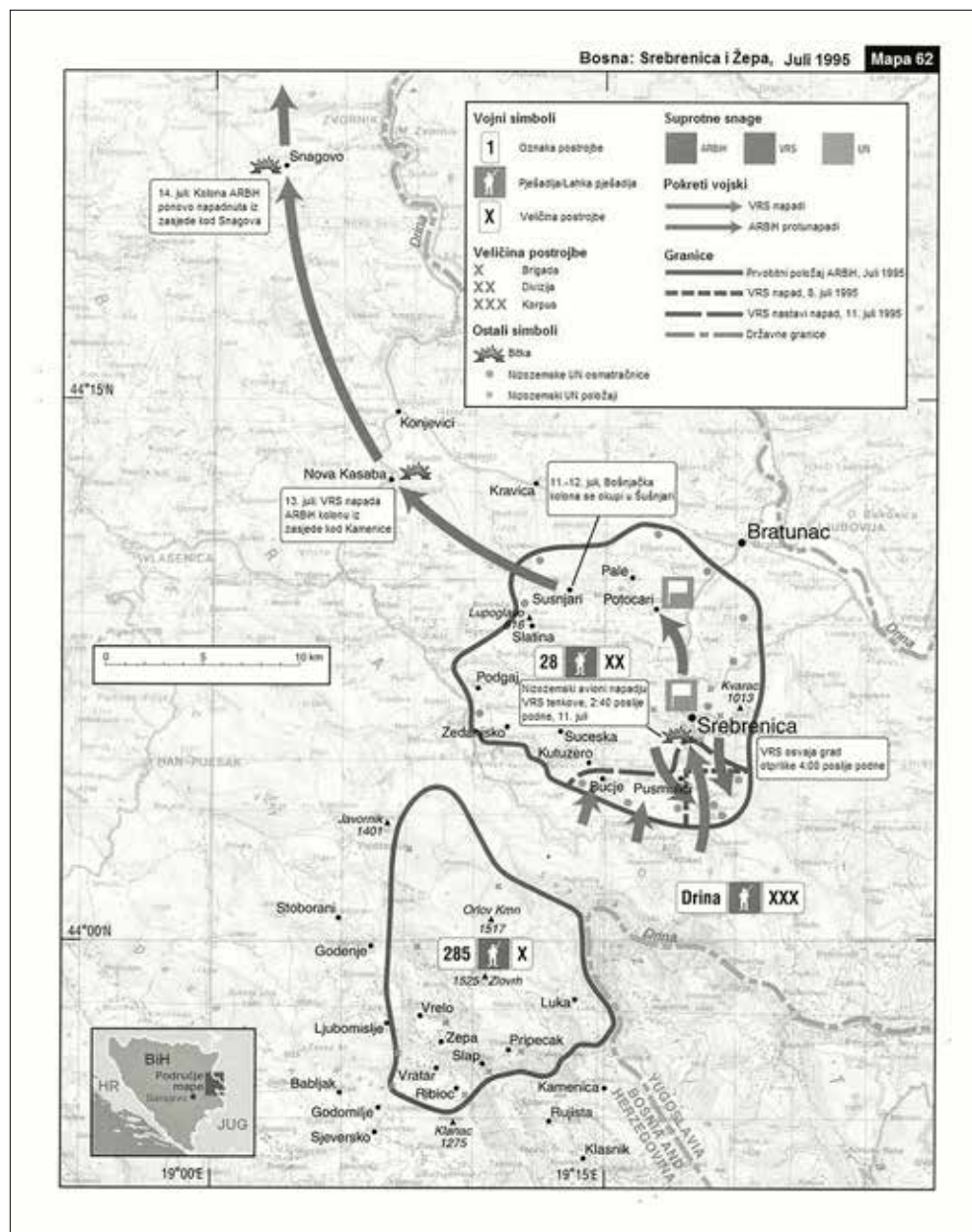
20 "Pregled agresorske propagande" broj 545., za 05.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video-snimku Srpske TV – sadržaji programa emitirani u 20.30 časova 05.07.1995. godine, Arhiva.

21 "Pregled agresorske propagande" broj 548., za 08.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video snimku Srpskog radija – sadržaji programa emitirani u 16.00 i 19.00 08.07.1995. godine, Arhiva.

22 "Pregled agresorske propagande" broj 544., za 04.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video-snimku Srpskog radija i Srpske TV – sadržaji programa emitirani u 16.00, 19.00 i 20.30 časova 04.07.1995. godine, Arhiva.

23 "Pregled agresorske propagande" broj 543., za 03.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video-snimku Srpske TV – sadržaji programa emitirani u 20.30 časova 03.07.1995. godine, Arhiva.

24 "Pregled agresorske propagande" broj 546., za 06.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video-snimku Srpskog radija sadržaji programa emitirani u 12.00 i 16.00 časova 06.07.1995. godine, Arhiva.

Mapa događaja u području Srebrenice i Žepe jula 1995. (preuzeto sa http://bs.wikipedia.org/wiki/Genocid_u_Srebrenici)

obaveze prema srpskim žrtvama, da se “*bivša BiH mora podeliti po šavovima po kojima je prethodno popucala ... To je već urađeno i na tome se mora istrajati*”, rekao je Krajišnik.²⁵

Apsurdi u agresiji

Reagiranja na posljedice ratova koje je uzrokovao, započinjao i vodio Milošević, obiluju apsurdima. Apsurd je toleriranje daljeg postojanja glavnih mehanizama zločinačke politike i prakse – “*Republike Srpske*”, njene vojske i policije. Apsurd je, također, što reagiranja na prikazani snimak o svirepom ubijanju šestorice dječaka sa područja Srebrenice ne obuhvataju, onako kako treba, konstatacije da su takvim i još svirepijim metodama ubijanja napunjene sve masovne grobnice širom BiH. Prikazani snimak je važan dokumenat direktne odgovornosti Miloševićevog režima u vezi s tim. Apsurd je što se vojni resursi paradržave Abdićeve “APZB” jače i jasnije ne tretiraju kao dio borbenog poretka četničkih snaga u BiH. Abdićev DNZ je bio ogranak Karadžićevog SDS-a. Vojska Fikreta Abdića, pod nazivom Narodna odbrana, je bila dio sveukupne četničke vojske.

Apsurd je, što Bošnjaci moraju dokazivati ono što je dokazano. To je najinteresantniji oblik nepravde prema Bošnjacima. Da u svijetu ima više pravde, Miloševićevi postupci u pogledu maskiranja da je bio vrhovni komandant snagama koje su izvodile oružanu agresiju na R BiH, bili bi okvalificirani kao njegovo mangupiranje. Umjesto toga, u nekim krugovima postoje dileme da li je na R BiH izvršena agresija ili ne, da li je on ili ne odgovoran za zločinačka djela nad Srebreničanima, jula 1995. godine, da li je on ili ne znao da se planira tragična julska operacija, da li je znao da će se izvršiti zlodjela ili ne, odnosno, da li je poslije izvedene operacije

znao ili ne za zlodjela učinjena nad Srebreničanima. Nažalost, uz postojanje takvih dilema, u svijetu se nasjeda pričama srpskih lidera da treba očuvati mehanizme zločinačkog djelovanja. Zalaganje za ukidanje “*Republike Srpske*” bi trebalo biti jedini validan pokazatelj o spremnosti obračuna sa zločinačkom politikom i praksom. Obračun samo na polju emocija, praznih fraza i demagoških tvrdnji o spremnosti za borbu protiv nosilaca terorizma kao najvećeg zla i prijetnje sigurnosti čovječanstva u 21. stoljeću, bez radikalnog obračuna sa snagama, nosiocima, egzekutorima i institucijama zločinačke politike, nije nikakav obračun. To je demagogija koja proizvodi nove opasnosti.

SUMMARY

Ethical, Political and Military Aspects of Srebrenica Genocide

In the first part of this paper, the author offers a general view on the phenomenon of genocide in Srebrenica in a broader context, referring to the causes and consequences of the aggression on Bosnia and Herzegovina, and the post-war crisis and disharmony in Bosnian society, in which the results of aggression and genocide were recognized through recognition of the political entity called Republika Srpska (Republic of Srpska). In this entity there is no willingness to face the war past and responsibility of Serbian politics. Bearing in mind that authorities in the Republika Srpska systematically denies the genocide in Srebrenica, the author deals with the issue of possible moral catharsis of the Serbian people, and also issues of various forms and degrees of responsibility for the tragedy. Second part of the paper clarified the circumstances of military offensive on Srebrenica in 1993, where the author speaks as direct witness, as a member of the Supreme Command Staff of the Army of Bosnia and Herzegovina. In particular, he points to the efforts of President Izetbegović to help the besieged town of Srebrenica, and describes his own experience in negotiations with the aggressor at the Sarajevo airport, held through the mediation of the United

25 “*Pregled agresorske propagande*” broj 547., za 07.07.1995. godine, Generalštab Armije R BiH, Uprava za moral, prema tonskom i video-snimku Srpskog radija sadržaji programa emitirani u 16.00 i 20.30 časova 07.07.1995. godine, Arhiva.

Nations. The third part of the paper discusses the military aspects of the offensive on Srebrenica in 1995, the fall of the enclave and the genocide against the Bosniak population. The author also analyzes military engagement of Serbia, then the very military operation takeover of Srebrenica and Žepa, and the passivity of the United Nations and NATO, as well as measures undertaken by Bosnia and Herzegovina's political leadership led by President Alija Izetbegović. The fourth section analyzes the role of the Republika Srpska as im-

plementers of genocide and a constant threat to future peace as well. In the fifth part the author presents the forms of masking aggression on Bosnia and Herzegovina, while in the sixth part, he submits comprehensive evidence of the dominant role of the Belgrade authorities in aggression and genocide in Bosnia and Herzegovina. In the seventh, the last part, by way of conclusion, the focus has been on all the absurdities of treating aggression and its consequences in the post-war period in Bosnia and Herzegovina.

